

Ante Šupuk
Šibenik

TURSKJE RIJEČI U ŠIBENSKOM GOVORU

UDK 800.87.801.3

Rad primljen za tisak 28. ožujka 1989.

Godine 1412. Šibenik je potpao pod vlast Mletaka, a 1463. Bosna pod vlast Turaka, te je u XV stoljeću došlo do neposrednog dodira između Dalmacije i Turske, a nešto kasnije do manjih ili većih sudara zbog turskih upada i pljački. Borbe su se vodile katkad pod samim gradskim zidinama.

Padom Bosne vrata Dalmacije bila su širom otvorena turskim upadima, pored toga što su Mleci, u samoobrani, pružali katkad izdašnju pomoć dalmatinskim gradovima.

Prva opasnost zaprijetila je Šibeniku godine 1468, kad Turci izvršiše prvi napad na šibenski teritorij, pa zatim slijede napadi 1521, opet 1646, te velika i dugotrajna opsada grada od 21. kolovoza do 16. rujna 1647. U prvo vrijeme granica se kretala između Vrpolja i Danila. U godinama zatišja prilike bi se koliko-toliko normalizirale. Grad je među svoje zidine primao novodoseljenike. Seljaci bi iz šibenske okolice odlazili preko granice da obrađuju turska zemljišta, što im se više isplatilo no da obrađuju zemlje šibenskih vlasnika. Oko sredine XVI stoljeća Mleci i Turska sklopiše sporazum o pograničnoj trgovini. Posljedica svih tih dodira i sudara, seoba i trgovanja bit će, pored ostalog, izražena i u jeziku Dalmatinaca.

I u šibenskom govoru, kao i u ostalim dalmatinskim govorima, ima mnoštvo talijanizama iz mletačkog dijalekta, a pored toga ima, doduše manje, i turcizama ili balkanskih turcizama, kako ih naziva dr. Petar Skok. Za razliku od talijanizama, u naš književni jezik ušlo je prilično riječi iz turskoga jezika. Takve su, na primjer, riječi: *biser, boja, čamac, čarapa, čizma, ćela, ćelav, dućan, džep, kaiš, kalup, kandža, lepeza, lula, sat, šećer, tava, torba, turpija, zanat* i dr. Iz oblasti oružja i rato-

vanja u našem jeziku mnogo je riječi turskog porijekla: *barut, bedem, busija, buzdovan, fišek, juriš, kubura, kula, kundak, meterizi, sačma, top* itd. Uzevši u obzir i riječi mletačkog porijekla, katkad u šibenskom govoru postoje trojezični izrazi za istu stvar, npr.: *tržnica, pazar, pijaca; zastava, barjak, bandijera*. Još više ima takvih dvojezičnih izraza: *dota* i *miraz, kušin* i *jastuk, škaršela* i *žep, škatula* i *kutija*, ili: *konšija* i *susjed, megdan* i *boj*. Ali samo: *ventula*, nikako: *lepeza*.

U ovom radu daje se popis turskih riječi u šibenskom govoru, i to onako kako se one danas govore u Šibeniku. Uz to, popisao sam riječi turskog porijekla iz djela Sime Matavulja »Šibenske priče« (PMH, Šibenik 1952) i djela Vjekoslava Kaleba »Pripovijetke« (MH, Zagreb 1951). Zatim, sakupio sam prezimena turskog porijekla u Šibeniku i okolici i na kraju dao i popis toponima turskog postanja. Sva ta građa iz oblasti jezika pokazuje kvantitet i kvalitet upotrebe i današnju živost riječi, prezimena i malobrojnih toponima turskog porijekla. Ta građa je, u neku ruku, jezični snimak određenih stanja nakon pet stoljeća na graničnom jezičnom području, doduše, samo šibenskog dijela dalmatinske obale.

Kako je danas jezično stanje na području Šibenika? U grubim crtama to se područje dijeli u primorski, mediteranski pojas, gdje žive starinci čakavci ikavci, u govoru kojih ima mnoštvo mletačkih riječi, a manje turskih, i u: zagorski, kontinentalni pojas, gdje uglavnom žive novodoseljenici štokavci ikavci, u govoru kojih ima mnoštvo turskih riječi, a manje mletačkih. I šibenski govor starinaca primat će i turske riječi jer je sve to nužda zahtijevala. I ratovanje a nekmoli trgovina traže odgovarajuću komunikativnost i veći ili manji stupanj bilingviteta. Ako nema toga, nema ni soli, ni mesa, a nekmoli dobre zarade.

Literatura

dr. Petar *Skok*, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, JAZU, Zagreb, I. 1971, II. 1972, III. 1973.

Abdulah *Škaljić*, Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku, Svjetlost, Sarajevo 1966.

Bratoljub *Klaić*, Rječnik stranih riječi, Nakladni zavod MH, Zagreb 1981.

dr. Grga *Novak*, Šibenik u razdoblju mletačke vladavine (1412-1797), str. 135-272, v. Zbornik Šibenik 1976, izdanje Muzeja grada Šibenika.

dr. Slavko *Pavešić*, Jezični savjetnik s gramatikom, MH, Zagreb 1971.

Kratice

arap. — arapski, b. t. — balkanski turcizam, grč. — grčki, hipok. — hipokoristik, izv. — izvedenica, madž. — madžarski, perz. — perzijski, pokr. — pokrajinski, r. — rečeni, roman. — romanski, tal. — talijanski, tur. — turski, v. — vidi, vulg. — vulgarno.

Turske riječi u šibenskom govoru — danas

ajdūk, -ūka hajduk, b. t. madž. porijekla (haydúk).

alal tur. halal — blagoslov, samo u sintagmi: alal ti vira (tur. halaliti — oprostiti, željeti sreću).

âlât, -âta oruđe, turska riječ arap. porijekla.
âmbâr, -âra hambar, spremište žita, b. t. od perz. *ambâr*.
aps haps, zatvor, b. t. *hapis* arap. porijekla.
arčiti izv. od tur. *harač*, *harč* — trošiti.
âvlija dvorište, b. t. *avli* od grč. *avlî*.
âždaja zmaj, neman, tur. *ejdeha* od perz. *ežder*.
âdâva tur. *bad hava* — besplatno, uzalud, v. *džabe*, *mukte*.
bârut puščani prah, tur. *barud* od perz. *bârûd*.
bedem utvrđenje, zid, tur. *beden*, arap. *bâdâh*.
bedevija kobila arap. *pasmine*, tur. *bedevi*.
bêg najviši stupanj plemstva u feudalnoj Bosni, tur. arap. slovima »bek«.
bekrija pijanica, tur. *bekri*, arap. *bukra* — jutro »koji od jutra pije«.
belâj, -âja zlo, neprilika, tur. *belâ* od arap. *bâlâ*.
bêna budala, glupan, glupača, tur. *bön*.
biser tur. *büsre* (zrnca od sedefa nastala u ljušturi nekih školjki).
bunâr, -âra tur. *bunar*, *punar* — zdenac, studenac, jama iz koje se vadi voda.
burâzer brat, prijatelj, tur. *birader*, perz. porijekla.
burgija svrdlo, bušilica, tur. *burgu*.
büsija zasjeda, tur. *pusu*, vojni termin.
bût, *bûta* bedro, stegno, natkoljenica, tur. *but*, b. t.
búzdo budala, glupan, v. *buzdovan*.
búzdovân bat, topuz, preneseno značenje: glupan, tur. *bezgodan*.
čâlma povez od platna oko kape, tur. *çalma*.
čamac, -mca tur. *çamac* riječno plovilo, od tur. *çam* — bor, v. *kaić*.
čarapa tur. *čorap* — novija riječ pored starinske: *bičva* (pokr.).
čâuš tur. *çavuş* (općinski službenik).
čekiç tur. *çekiç* — malj, kladivo, kladivac.
čèlik tur. *çelik* — željezo velike tvrdoće.
česma tur. *çeşme* — izvor (iz *česme* »voda teče na cijev«).
češâgija tur. *kaşagy* — četka za timarenje konja.
čizma tur. *çizme* — obuća do koljena.
čórba tur. *çorba* od perz. *šûrbâ* — juha.
čèla, *čèlav* tur. *kel-gol* — glava bez kose, (izv. *očelaviti*).
čèmer bunja, svod, tur. i perz. *kemer*.
čúskija tur. *kusku* (č. *kjusku*), poluga, gvozdена motka.
divâniti od tur. riječi *divan* (npr. *ajmo* na *divan* — na razgovor) — govoriti.
dûčân, -âna tur. *dukkjan* — prodavaonica, trgovina.
düğme tur. *düğme*, perz. *tukme* — puce, spona.
düşmanin tur. *düşman* — neprijatelj.
dûvân, -âna tur. *duhan* iz arap. — duhan.

džābe tur. caba — besplatno, bez para, v. badava, mukte.
đubar, -bra tur. gübre grč. porijekla — gnoj, smeće, preneseno značenje: ološ.
đuvègija mladoženja, tur. güveyi (iz svatovske terminologije).
fājda tur. fayda arap. porijekla, značenje: korist, dobit (npr. a koja li fajda od otoga!?).
fènjer, -éra tur. vulg. fener, grč. porijekla phanári — ručna zastakljena svjetiljka.
fišek tur. fişek — metak, naboj, patrona.
fukàra tur. fykara — pokvarenjak, nitkov.
fürda tur. hurde, hurda perz. porijekla.
gédžo tur. gege prostak, inače obični vojnik.
gungúla od tur. gulgule — buna, buka, vika.
ināt, -áta tur. inad, tvrdoglavost, prkos.
jāgma tur. yağma — navala, juriš, otimačina, pljačka, žurba.
jástuk blazina, tur. jastyk (iz kućne terminologije).
jātak tur. yatak — čeljade koje sakriva hajduke ili kradljivce.
jèčerma tur. geçürmé — vrsta odjevnog predmeta od vune.
jòk! tur. yok — ne! nema! često u sintagmi: jok valaj! v. valaj.
jüriš navala, napadaj, nalet, tur. jürüyüş.
kádar, -dra, -dro, kádrī tur. kadir — sposoban, u snazi.
kádija tur. kady — sudac.
káfa tur. kahve — kava (iz terminologije pića).
káic tur. kayik — čamac (ili mletački caicchio), v. čamac.
kàiš tur. kayş, kajyş — pojas, remen.
kàlup tur. kalib — oblik, tvorilo.
kàmiş tur. kamiş — cijev za lulu.
kándža tur. kanca od tal. gancio »kuka«, kandže u mačke.
kándžija korbač, bič, tur. kamçı, kamçy.
kántār, -ára vaga, b. t. roman. porijekla (lat. centenarius).
kápak, -pka zaklopac na prozoru, vjeđa na oku, tur. kapak.
kâpija velika dvorišna vrata, tur. kapi.
kòñšija, *konšiluk* tur. komşu — susjed, susjedstvo.
kòntija tur. kyrynty — starudija, nešto bezvrijedno.
kùbura mala puška, tur. kubur (termin iz oblasti oružja).
kùluk naporan rad, vrsta poreza, tur. kulluk.
kùndak tur. drveni dio puške (»dno«).
kùsur, -úra turska riječ, ostatak novca koji se vraća nakon uplate.
làgum tur. lagym — potkop, mina (npr. dignuti u lagum).
lùla naprava za pušenje, tur. lüle iz perz.
magàzin, -ína skladište, tur. magaza.
màmuza tur. mahmuz — ostruga, arap. mihmaz.

mána tur. mahana — neki fizički ili umni nedostatak.
màzija čelik, nado, tur. mazi iz perz. ili franc.
mègdān, -ána boj, tur. mejdan.
mèrak, -aka. želja, volja, žudnja, tur. merak.
míraz, -aza imetak djevojci pri udaji, tur. miras.
mòsūr, -úra ledenica što visi s krova ili koja visi na nosu, tur. masura.
mukájét npr. njanci mukajet, ni mukajet, tj. ni da pisne, arap. mukajjed (frazo od tal. i tur. riječi).
múkte besplatno, tur. muft, v. badava, džabe.
nábaška odvojeno, napose (i u Bosni), tur. başka.
nagràjsati nastradati, napatiti se, tur. ogramak.
òrtāk, -áka drug u trgovini (trgovački termin).
pápuča tur. papuč vrsta obuće, izv. papučar.
pàra novac, tur. para od arap. bara (srebro) pl. tantum.
paràjlja tur. parali — bogataš.
páša turska plemićka titula, b. t. i evropski.
pázār, -ára trg, tržnica, b. t. i evropski, perz. porijekla.
pèrčīn, -ína kika, pletenica, tur. perčem.
pérda pregrada, tur. perde perz. porijekla (kućanski termin).
pirinač, -īnča riža, tur. pirindž perz. porijekla.
rāja podanici, sirotinja, tur. rayje.
rúsvaj gužva, skandal, tur. rüsvaj.
sàkat tur., kljast, bez noge ili ruke, bogalj.
sāt tur. sahat, saat — naprava za mjerenje vremena i samo vrijeme od 60 minuta (ura njem. Uhr).
sātara mesarska sjekira, tur. satir, arap. satr (iz terminologija oruđa).
sèiz momak koji timari konja, konjušar, tur. sejis.
sèrdār, -ára poglavar, vojvoda, starješina, b. t. iz vojne turske terminologije; u Dalmaciji počasni naslov za zasluge stečene u ratu protiv Turaka.
sindžīr, -ira lanac, veriga, b. t. zincir, perz. zenčir, termin oruđa.
šāmār, -ára tur. šamar — čuška, pljuska.
šāšav tur. šašal — luckast, budalast.
šátor tur. čadyr.
šècer tur. šeker.
šegácīti se tjerati šegu (šalu), tur. šaka.
šègrt. tur. šagirt — učenik u privredi.
šūga scabies, svrab, medicinski izraz, b. t. od perz. šüg, šüh (šög, šöh), »krasta na tijelu; gnoj«).
tāban tur. daban, taban — stopalo.
tāmān upravo, baš na mjeru, tur. taman arap. porijekla.
tānbura tur. tambura od arap. tunbur (načinio je bog Tamburu).

táva tur. tava — tiganj.
tàvan potkrovlje, tur. tavan (termin iz oblasti graditeljstva).
ték tur. istom, samo, ipak, baš, netom.
tórba »Sack«, »vrećica koja se visi obješena o ramenu«, tur. torba i tobra.
tùrpija rašpa, tur. törpü, termin alata.
ùlâr, -ára tur. yular grč. porijekla, povodac za konja od užeta.
uzèndija stremen, tur. üzengi, ozengi.
vâkat, vâkta vrijeme, doba, tur. vakit arap. porijekla.
vàlaj tur. vallah, značenje kao: bogami, v. jok.
verèsija veresi — kredit, povjerenje, davanje robe »na vjeru«.
vùcija fućija, bure, bačva koja se drži uspravno, tur. fyçy, b. t. iz oblasti suda.
zànât, -âta obrt, tur. san'at, b. t. iz oblasti zanimanja.
zèmân, -âna vrijeme, doba, tur. zaman.
zèra malo, tur. zerr, b. t. arap. porijekla.
zùlum nasilje, tur. zulum.
žèp džep, sinonim špag, tur. džeb.

Turske riječi u Matavuljevim »Šibenskim pričama«

ašikovanje udvaranje, milovanje (60)
aždaha zmaj (9)
barabar ravan, jednak (12)
bataliti napustiti neku zamisao, stvar (30)
bakalin trgovac na malo (47)
dimišćija sablja kovana u Damasku (11)
divan otoman (10)
doksat vrsta balkona, istureni dio prostorije (53)
dolama starinska nošnja slična kaputu (11)
dorin konj crvenosmeđe dlake, doro (11)
dušek vunena postelja (10)
èle tako, na koncu (29, 50)
džeferdan vrsta starinske puške (10)
fišek naboj (24)
fukara sirotinja, pokvarenjak (43)
izmećar sluga (40, 42)
jok ne! nije! (28)
kaldrma kamenom popločani put (12, 33)
kamiš cijev s lulicom na kraju (27)
kande oštri nokti (47)
kapak prozorski kapak (9, 59)
kesa, kesica vrećica (37)

kula zgrada koja mjesto prozora ima puškarnice (22)
obor, oborski dvorište, dvorišni (9, 29, 31)
*ortaci*na drugar u trgovini, uopće u nekom poslovanju (40)
para novac (31, 37)
pazuh(o) tur. bazu — mišica ruke, noseći... pod pazuhom (24)
samur-kalpak kapa načinjena od krzna (kože) kune (11)
serdar starješina (11, 15)
šiško debeljko (10)
tavanica plafon, strop (53)
toljaga, tojaga debeli štap (10, 12, 18, 24, 35, 42)
valaj bogme (36, 40, 51)
veresija prodaja ili kupnja na kredit (47).

Turske riječi u Kalebovoj zbirci »Pripovijetke«

bečarski, bečarenje živjeti bečarski veselo, razuzdano (35)
but bedro, stegno (56)
dubar, dubrenje gnojivo, gnojidba (24, 37)
hambar žitnica (29, 51, 60)
kamiš cijev s lulicom na kraju (23, 42)
komšilik susjedstvo (12, 21, 22, 24)
konak prenočište (26)
merdevine ljestve (18)
neosamaren (magarac) prema samar — vrsta sedla (23)
pazar trg, pijaca (24, 36)
pazuh(o) mišica ruke (54)
sinija niski okrugli stol za blagovanje (42)
tavan potkrovlje, (29)
turban sinonim čalma (platno omotano oko fesa) (24).

Turska prezimena u Šibeniku i okolici

Adum, v. Hadumović.

Ajdúković XVII stoljeće, od turske riječi: hajduk, v. Hajduk.

Alat/Mezalinović alias Alat/XVI stoljeće, *Alatov* XVI stoljeće, prema *alat* od turske riječi *al-at* (od *at ata, hat hata*) konj crvenkaste, riđaste dlake. (Grad).

Aras v. Harásović XVI stoljeće.

Asan, Asanovica nadimci od turske riječi *hasan* arap. porijekla, znači »velik, lijep, silovit (konj, čeljade)«, dakle, pridjev od kojeg je nastalo muslimansko osobno ime, Varoš, v. Hasanović.

Bašić tur. *baša* — starješina, poglavar (Tisno), *Bašin* XVIII stoljeće Murter.

- Bégo* hipok. od turske riječi *beg* (najviši stupanj plemstva »u feudalnoj skali«, čeljade koje radi za državu), stariji turski oblik *bek* daje *beg*. Poznato prezime šibenskog Varoša, ranije iz Mandaline.
- Bunàrdžija* od tur. riječi *bunardžija* »zanatlija koji kopa bunare«, prezime poznato u Tisnome i Crnici.
- Burázer* znači: brat, prijatelj, tur. *birader* perz. porijekla; u Boraji XIX stoljeće ima: Burazer-Turčić.
- Čićin-Šain* riječ *šain* je turska, znači: *sokol*, Vodice XVIII, b. t. perz. porijekla.
- Čòbanov, Čòbánović* XVII stoljeće, b. t. perz. porijekla iz oblasti pastirstva (Priamošten),
- Čòlak* b. t. »sakat u jednu ruku«, kome je jedna ruka defektna, Gorica.
- Čórkalo* prezime nastalo od tur. riječe *ćorav, ćore* (Tisno).
- Džèlalić (Džèlalija)* tur. *Celali*: veličanstveni, uzvišeni, moćni (Ključ XX stoljeće).
- Hadúmović* nastalo od tur. riječi *hadum adum* u značenju *evnuh*, a ovo od arap. *hadim* (sluga), Zlarin XVI stoljeće.
- Hàjduk* prezime od tur. riječi madž. porijekla, Tisno.
- Harambàšević, Harambàšin* XVII stoljeće, tur. *harambasi* — hajdučki poglavica, Tisno.
- Harásović* tur. *har, ar* i sufiks *-as*: štala, konjušnica, XV stoljeće Dolac, v. Aras.
- Hasánović* XVI stoljeće, v. Asan.
- Jaràmaz* b. t. *yaramaz* — nevaljalac, nepristojan, nemiran, nestašan, Krapanj, XVI-II stoljeće.
- Kalàuz* tur. *kalavuz* — kažiput, predvodnik, putovoda, vodič; iz turske vojničke terminologije, Lozovac.
- Karabàtić* tur. *kara bacak* — crna noga, Rogoznica XVII stoljeće.
- Karadóle* Varoš XVII stoljeće, tur. *karadol, karadoz*: crni čovjek, crnooki (*kara* — crn, *ğoz* — oko).
- Kojùndžić* od tur. riječi *kuyumcu* (*kuyum* »izradevina od zlata i srebra« i tur. sufiks *-cu*), b. t. iz oblasti *zanata*, kujundžija izrađuje filigramske predmete od zlata i srebra. Grad XX stoljeće.
- Krèčak* izv. od tur. *kireç* (*kreč*) *vapno, Radonić*.
- Mùsa, Mùsinica* nadimci, muslimansko ime *Musa* (Mojsije) od arap. *Musa*, Grad XX stoljeće.
- Òsman* nadimak, muslimansko muško ime preuzeto iz arap., osnovno značenje: mladunče (Varoš).
- Pèndžer* tur. *pencere* arap. porijekla, prozor, Mandalina XVIII stoljeće.
- Ramàdža* vjerojatno od tur. *ramatan*, b. t. arap. porijekla, u antroponimiji ime i prezime, značenje: glavni muslimanski post pred Bajram (Danilo).
- Rášo* nadimak, tur. *Rasid*, hipok. Rašo (Varoš) muslimansko muško ime »onaj koji ide pravim putem; pobožan«.
- Samàluk*, tur. *samanlyk* pojata, sjenik, štagalj (Danilo).
- Saràjljija* tur. *Sarayli* — građanin grada Sarajeva (Mandalina XVIII stoljeće).

Serdar, *Serdára* tur. *serdar* — glavar, starješina, zapovjednik, vojskovođa; za vrijeme mletačke uprave u Dalmaciji počasni naslov za zasluge stečene u borbama protiv Turaka (Vodice).

Spáhija tur. *sipahi*, Danilo XIX stoljeće, feudalni posjednik zemlje, zemljoposjednik, bogat čovjek (Danilo).

Sùbašić od tur. riječi *subaša* nadzornik imanja *subasi*, XVIII stoljeće Primošten.

Súlje od tur. imena Sulejman, XIX stoljeće Kraljice.

Ševrdija prije *Šeberdija*, došli iz Like (Perušić), a u Liku ih doveo Markoč-paša iz Bosne; XVII stoljeće Zaton.

Terzánović terzija od tur. *terzi(terzan)* krojač čohé, b. t. perz. porijekla, terzibaša — krojački majstor, XVI stoljeće Grad.

Teskera b. t. arap. porijekla, tur. *tezkereci*, *tezkere*, arap. *tezqire* — isprava, objava, osobna karta, (Lozovac).

Tòkmak, *Tokmáković* b. t. *tokmak*: mali buzdovan, budala, XVII stoljeće, Varoš.

Tùrčinov, *Turčinović*, *Tùrković* od *Turčin*, *Turk* hipok. od *Turak*, *Turka* (Murter XVII stoljeće); *Turković* (Mandalina).

Žèpina augmen. od *džep*, tur. cep špag (Danilo).

Toponimi turskog porijekla u Šibeniku i okolici

Badžana od tur. riječi *badž*, a sve od perz. *bag*, *baž* u značenju: carina, danak, porez; sufiks *-ana* također tur. postanja: barutana, dvorana. *Badžana* je u Šibeniku uređena godine 1806, trebala je za smještaj trgovačkih karavana i u doba epidemije tifusa za dizinfekciju robe. Zgrada je porušena još za vrijeme stare Jugoslavije i na tom mjestu kod Poljane sagrađena lijepa zgrada, tada Činovnička zadruga u kojoj je i danas (prizemno) velika prodavaonica.

Bunári lokalitet u Šibeniku koji se nalazi odmah na početku Težačke ulice, gdje od starine živi pleme Batinica. Oblik pl. tantum: Bunari, na Bunarima.

Jàruga lokalitet na Slapovima Krke, od tur. riječi: *jaryk* što znači: jaz, vododerina, jarak (prokop, kanal).

Kùlina postojala je u Mandalini, gdje je bila oveća kula sagrađena za obranu od turskih napada.

Mègdān se nalazi u Vrpolju, gdje Turci 1660. sasjekoše 40 ljudi iz Vrpolja (od tur. *mejdan* — boj).

Metèrizi (i *Metèrize*) tu su Turci imali utvrđene položaje. *Meterizi* su ispod Polačica, *meteris*, *metris* — b. t. perz. porijekla ili arapskog, u značenju: oklop, rov, šanac. Sa *Meteriza*, gdje je česma šibenskog vodovoda, Dubravljani su uzimali vodu.

Turčínovica mjesto u Dubravi gdje su se u XVII stoljeću utaborili Turci prije navale na Šibenik.

Turkòvača gaj (Ivinj).

(Napomena. Lijevi pritok rijeke Krke jest Čikola koja se prije dolaska Turaka zvala Polščica. *Čikola* je turska riječ, a znači »voda kroz litice«. Turskog je postanja i toponim *Drniš*.)

Na području Šibenika bilo je vrlo živo migriranje stanovništva. I dok nije postojala turska najezda, mletačka je vlast odobravala koji put useljavanje Morlaka na područje tadašnjeg kotara da bi feud crkve i plemstva imao što jeftiniju radnu snagu. Međutim, turska najezda, naročito nakon pada Bosne i Hercegovine, uvećovat će osobitu živost migracija, koju će u XVII stoljeću nemilo haranje kuge u gradu i okolici još više poticati.

Stanovništvo kopna, starije i novije doseljeno, radi sigurnosti od Turaka ide na susjedne otoke i otočiće. Narod Vrane u toku XVI i početkom XVII stoljeća preselio se u Murter i Betinu, a narod iz obližnjih sela Oštrice, Dubrave, Dazline i Ivinja došao je u Tisno. U Prvić-Šepurinu pribjegli je seljaštvo Srime. U Prvić-Luku godine 1647. i za kuge stižu Šibenčani i stanovnici iz okolice grada, a tu su neko vrijeme našli zaklon i bosanski franjevci. Otok Kaprije prima doseljenike iz Primoštena. U Zlarin dolaze oni iz Danila, pa neki iz Srime, jedan dio bosanskih došljaka, nastanjenih u Kruševu, Širokama i Prhovu, kasnije u Primoštenu. Na otočić Krapanj sele iz Danila i Vrpolja, Donjeg Polja i Grebašnice, a kasnije i bjegunci iz Zagore i Bosne. Stanovnici s kopna bježe i na otočić nazvan Rogoznica.

Šibenski kotar naročito u XVII stoljeću oživljuju mase doseljenika iz unutrašnjosti. To su pribjezi, naše seljačko stanovništvo, bivši turski podanici za koje se unose podaci da su »ex stirpe Valachorum« ili »Murlacorum«. Samo jedna takva seoba, koja je bila masovna, dovela je u šibenska predgrada i obalna sela od Tisnoća do Grebašnice oko 10.000 seljaka iz Petrova polja i Promine. Svi su ti doseljenici u ove opustošene krajeve bili čisti štokavci, pa je nekadašnje šire čakavsko područje ovog kraja suženo uglavnom na otoke i uski obalni pojas, koji je mjestimice penetriran štokavštinom. Ipak, u svemu tom zlu bilo je jedno dobro: šibenski otoci, dotada vrlo slabo naseljeni, napokon će dobiti svoje stanovništvo, i to uglavnom bivše starince s kopna.

Ova živost migracije iz unutrašnjosti prema obali i otocima donijet će ne samo velike demografske promjene nego i jezične, što će se ogledati ne samo u štokavsko-ikavskoj osnovi nego i u svakidašnjem porastu turskih riječi među doseljenicima, ali i među starincima. Začuđuje što se u selima šibenskog zaleda i na otocima javljaju u priličnom broju i prezimena turskog porijekla. Krsto Stošić u djelu »Sela Šibenskoga kotara«, Šibenik 1941, za neka mjesta iz šibenskog zaleda navodi prezimena: *Kalauz, Krečak, Ramadža, Samaluk, Spahija, Sulje, Žepina* itd. Za Boraju navodi prezime *Burazer*, pa bilježi da uz to prezime dolazi naziv *Turčić* te nema sumnje »da je netko od Turaka ostao u Boraji, kao i u drugim mjestima« (str. 79). Tako je i na šibenskim otocima: *Bašić, Bogdan r. Poturica, Bunardžija, Cikulov r. Harambašin, Čobanov, Čorkalo, Hadumov r. Beg, Hajduk, Juraga, Juranović r. Čurbeg, Subašić, Turčinov* itd. Očito je, dakle, da u zagorskom dijelu i onom obalnom ima turskih antroponima i turskih riječi iz raznih oblasti, ali je ujedno očito da je taj prodor na otocima znatno manji. Ako potražimo informaciju o tome u Indeksu imena i prezimena u djelu »Šibenski glagoljski spomenici« (JAZU, Zagreb 1957), gdje su iz oporuka naših otočana u XVII stoljeću uglavnom okupljena sva prezimena, onda se može utvrditi da su postojala samo ova prezimena turskog porijekla: *Hadumov, Harambašić, Haras, Turčinov, Čobanov*.

Pored ovoga, prezimena otočna i ona iz šibenskog zaleda uvelike se razlikuju. To su zaista, po svom postanju, antroponimni kontrasti. Dovoljno je usporediti na-

vedeni Indeks i Stošičeve popise da se zaključi kako među otočnim prezimenima ima mnoštvo svetačkih, a takvih gotovo nikako nema u zaleđu.

Iako su se Turci dugo zadržali na našim prostorima, poduzimali česte nasrtaje i katkad vremenski dugu opsadu grada Šibenika, malo je njihovih tragova ostalo u oblasti toponimije. To su više ili manje sjećanja naroda, spomen-sjećanja koja su se prenosila s koljena na koljeno i do danas sačuvala. Takva su sjećanja lokaliteti, na primjer Megdan u Vrpolju, Turčinovica u Dubravi i dr.

Grad Šibenik u svojoj prošlosti doživio je dvije velike smjene na polju antropimnog stanja. Prvi put to je bilo nakon godine 1649, a drugi put nakon 1945. Antropimno stanje u Šibeniku predstavlja koncentraciju stanja u općini Šibenik, pa i šire od toga: s područja koje gravitira gradu.

Područje Šibenika i okolice puno je kontrasta: tu su starinci i novodoseljenici, tu su primorci i zagorci, tu su stanovnici kojima su preci živjeli pod vlašću Mletaka i oni kojima su preci živjeli pod Turcima, tu su govorljivi i blagozvučni čakavci i okorjeli i teški štakavci ikavci, pa je stoga neizbježno da se tu ogledaju kontrasti i u antropimiji stanovništva.

Dug je to bio period od pada Bosne do mira u Požarevcu, a još duži je bio od pada Šibenika pod mletačku vlast, pa do pada Mletačke Republike 1797, ali ipak ta je duža vlast bila snošljivija i blagodarnija od surove turske. Dalmatinski su se gradovi našli duže vrijeme između Istoka i Zapada kao »antemurale« i međuprosor nemira krcat tvrđavama, tvrđama, tvrdljima, kaštelima, forticama, kulama i kulinama, bedemima i zidinama odolijevajući neprijatelju. Od toga vremena u jeziku naroda osta u upotrebi podosta turskih riječi, tzv. balkanskih turcizama, od kojih je manji broj postigao status književne riječi. Danas sve te riječi turskog porijekla veza su sa svijetom dobrosusjedstva, kao i riječi mediteransko-mletačkog vokabulara. Jedno i drugo to je danas u našem jeziku mediteranski internacionalizam, folklorna govorna vrijednost, bez koje bi Dalmatinci bili jezično osakaćeni. Ta kvazi dvojezičnost obogaćuje nas sinonimima i u ovo turističko doba širi krug našeg sporazumijevanja.

Ante ŠUPUK

Turkish Words in the Šibenik Idiom

The Šibenik idiom abounds in italianisms from Venetian dialect and, less so, in the words of Turkish origin. This paper gives list of Turkish words in the present Šibenik idiom, of the surnames of Turkish origin and a small number of toponyms. This material shows the image of the present state of an ex-border territory of the Šibenik region, after five centuries.

The region and surroundings of Šibenik are full of contrasts: natives and immigrants from the coast and from behind the mountains (zagorci), štokavian and čakavian speakers. The speech of the islanders is rich in Venetian words, while in that of the zagorci the words of Turkish origin prevail. As the result sometimes even three words denote one and the same thing, e.g. for the market-place: **pazar**, **pijaca**, **tržnica**, or two words: for dowry: **dota** and **miraz**, for pillow: **kušin** and **jastuk**, for pocket: **škaršela** and **žep**.

Along with the great number of words of Turkish origin quite a lot of surnames, preserved until today, are of the same formation. Some of them are quite common, developed from various professions: **Bunardžija** (well-sinker), **Čobanov** shepherd's/, **Kalauz** (from the Turkish military terminology meaning: guide), **Terzanović** (Turkish: terzi → terzan, meaning: tailor). A very small number of toponyms are of Turkish origin as well: **Badžana** (today a

quite forgotten name), Bunari (wells, a very well known locality at the beginning of the Težačka street).

This foreign penetration into the tissue of the Croatian language of the elder inhabitants of Šibenik took rise through centuries, particularly so following the fall of Bosnia (1463) and during 16th and 17th centuries. At the beginning the frontier between the Republic of Venice and the Turkish Empire was drawn between Vrpolje and Danilo. The Turks used to plunder the neighbourhood of Šibenik for a long time, very often they attacked the adjacent places, sometimes besieging the city for a long time. During a full, however, the border trade flourished and the Šibenik peasants used to till the Turkish fields.